

УДК 378(470)

Драч О.О.,

професор кафедри всесвітньої історії
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор історичних наук, професор

ПРОЕКТ ВИЩОЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ КИЄВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР

У статті аналізується реалізація проекту вищої жіночої освіти у Києві у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. Основну увагу зосереджено на гендерних особливостях інтелектуального середовища Києва щодо створення та діяльності вищих жіночих курсів.

Ключові слова: вища жіноча освіта, вищі жіночі курси, інтелігентні киянки, курсистки.

Сучасна Українська держава, оновлюючи всі сфери суспільного життя, активно впроваджує реформування освітньої галузі, яка є визначальною для формування нової генерації громадян, відданих демократичним цінностям та національно-державним традиціям. Від глибини їх знань, твердості переконань, спектра світоглядних цінностей та моральних чеснот залежить дієвість громадянського суспільства, що активно розвивається в державі. Саме тому вивчення історичного досвіду взаємодії громадськості Києва у процесі становлення вищої жіночої освіти в період соціально-економічних трансформацій є вельми актуальним з огляду на однотипність періоду, що переживає українська спільнота.

Дослідження проблем історії жінок і жіночої освіти постійно перебувають у полі зору українських і зарубіжних дослідників. Не можна оминати ґрунтовної роботи американського дослідника Р. Стайса, що визнана класикою теми жіночого руху¹. Доповнює цікавими джерелознавчими та історіографічними підходами галерею російських «емансипе» німецька дослідниця Б. Пістров-

---

¹ Стайтс Р. Женское освободительное движение в России: Феминизм, нигилизм и большевизм, 1860–1930 / Р. Стайтс ; пер. с англ. — М. : РОССПЕН, 2004.

Еннкер². Надзвичайною активністю у вивченні цієї теми вирізняються сучасні російські науковці, що підтверджує низка цікавих праць, присвячених проблемі³. Спеціальне дослідження історії становлення та розвитку Київських вищих жіночих курсів (далі — ВЖК) присвятила К. Кобченко⁴. Утім, незважаючи на наявність літератури з проблеми, на даний час відсутні дослідження гендерних аспектів питань становлення вищої жіночої освіти та ролі громадськості у цьому процесі.

Метою даної статті є вивчення гендерних особливостей інтелектуального середовища Києва щодо втілення проекту вищої жіночої освіти у другій половині XIX — на початку XX ст.

Однією з прикметних особливостей соціуму Російської імперії епохи великих реформ є значний розвиток громадянської активності, що виявився у створенні самодіяльних організацій. Лібералізація політики уряду щодо приватних благодійних товариств сприяла вияву «духу самодіяльності», породженого епохою реформ. Але не у них слід шукати першопричину його появи. Піднесення суспільної активності бере початок з унікального етосу покоління шістдесятників, де прагнення до особистої та громадянської свободи сполучалося з необхідністю віднайти раціональний сенс власного суспільного буття⁵. Бажаючи змін на краще, нова генерація високо поцінювала такі якості, як співпереживання та совість. Служіння народу вважали моральним обов'язком кожного. Крім того, пореформена інтелігенція сповідувала принцип «немає ні чоловіків, ні жінок, є люди» і категорично вимагала підвищення освітнього рівня жінок, залучення їх до всіх сфер діяльності та надання їм усіх прав.

Жінки з ентузіазмом приєднувалися до різних гуртків, де порушувалися соціальні та політичні питання, активно шукали власне

² *Пиетров-Эннкер Б.* «Новые люди» России: Развитие женского движения от истоков до Октябрьской революции / Б. Пиетров-Эннкер ; пер. с нем. Ю.П. Шаттона ; под ред. М.П. Мохначевой. — М. : РГГУ, 2005.

³ *Юкина И.* Русский феминизм как вызов современности / И. Юкина. — СПб. : Алетей, 2007; *Пономарева В.В.* Мир русской женщины: воспитание, образование, судьба. XVIII — начало XX века / В.В. Пономарева, Л.Б. Хорошилова. — 2-е изд. — М. : ООО «ТИД — Русское слово — РС», 2008.

⁴ *Кобченко К.А.* «Жіночий університет Святої Ольги»: історія Київських вищих жіночих курсів / К. Кобченко. — К. : МП Леся, 2007.

⁵ *Шелгунов Н.В.* Из прошлого и настоящего / Н.В. Шелгунов // Русская мысль. — 1886. — № 3. — С. 195.

місце і роль в громадському житті, боролися за право на вищу освіту. Зокрема, у 1873 р. у Києві утворилася комуна «інтелігентної молоді», до якої входили студенти та курсистки акушерських курсів⁶. Такі жінки ставали активістками суспільного руху за вищу жіночу освіту, слухачками публічних університетських курсів. Заможні випускниці середньої школи, приречені вдома на гнітючу бездіяльність, сприймали продовження навчання як справжній порятунок. Саме вони й формували контингент інтелектуально підготовленого, діяльного жіноцтва, що прагнуло вищої освіти та мало для цього фінансові можливості.

Широкий простір для вияву індивідуальних здібностей та реалізації гуманних прагнень усіх охочих надавало саме просвітництво. Як слушно зазначив передовий педагог К.Д. Ушинський, «жодні статuti, реформи, штати не зроблять нічого у такій практичній та духовній сфері, як освіта народу, якщо не знайдуться люди, спроможні внести в цю царину животворну силу свого могутнього духу»⁷. Представники прогресивної громадськості, натхненні прагненнями демократизації та емансипації, у різний спосіб сприяли втіленню ідеї вищої жіночої освіти.

Саме нова культурна парадигма, а не походження людей, статеві чи вікові параметри згуртували в умовах несхвалення інноваційної ідеї вищої жіночої освіти більшістю соціуму відданих прихильників та ентузіастів справи. У Києві дієво заходила допомога в організації ВЖК ініціативна група інтелігентного жіноцтва, де більшість становили дружини професорів Університету Св. Володимира, зокрема Є.І. Гогоцька, М.М. Гарнич-Гарницька, Н.О. Афанасьєва, В.І. Антонович.

Оскільки вища жіноча освіта починалася як приватна ініціатива й інституційно визначалася урядом у цьому статусі, то питання пошуку фінансових ресурсів стояло досить гостро. У реальному житті це означало відсутність матеріальної державної підтримки, тобто фундатори могли покладатися тільки на свої сили, організаторські здібності та прихильність громадськості.

У Києві комітет з організації ВЖК в оголошенні про відкриття вищого закладу для жінок констатував складність матеріаль-

⁶ *Брешко-Брешковская Е.* Скрытые корни русской революции. Отречение великой революционерки. 1873–1920 / Е. Брешко-Брешковская. — М., 2006. — С. 15.

⁷ *Ушинский К.Д.* Собр. соч. / К.Д. Ушинский. — М.—Л., 1948. — Т. 3. — С. 85.

ного становища і закликав місцеве товариство до сприяння та підтримки⁸. Створений при курсах опікунський комітет так само мав «жіноче обличчя», оскільки його сформували інтелігентні киянки, які зібрали початковий капітал (550 крб.) та в подальшому вносили не менше 25 крб. на рік⁹. Уже на першому засіданні члени комітету запропонували організаційну допомогу закладу — «двох чергових дам»¹⁰. Ініціатива виходила від жіноцтва, що запропонувало особисту допомогу у формі щоденної присутності на курсах задля нагляду за порядком. Список бажаючих виконувати ці обов'язки містив 14 прізвищ, половина яких була наближена до справи вищої освіти через «учену діяльність» чоловіків або братів. Серед київських дам, які чергували на ВЖК, зокрема, були: Варвара Іванівна Антонович — дружина доцента Університету Св. Володимира, Наталія Петрівна Алексєєва — сестра професора, Надія Олександрівна Афанасьєва — дружина доцента, Софія Олександрівна Аландська — дружина доцента, Людмила Яківна Бабікова — донька генерал-майора, Євдокія Іванівна Гогоцька — дружина професора, Марія Михайлівна Гарнич-Гарницька — дружина професора, Олександра Іванівна Горонович — дружина поміщика, Анастасія Яківна Горова — дружина інспектора народних шкіл, Клавдія Іванівна Дітятіна — дружина купця, Софія Афанасіївна Козик — вдова артилерійського полковника, Емілія Іванівна Пригора — вдова професора, Клара Іванівна Скаловська — донька контр-адмірала, Броніслава Осипівна Хлебнікова — дружина професора¹¹. Про почесність такої місії серед інтелігентної київської публіки свідчить, зокрема, намагання організатора ВЖК у Києві професора С.С. Гогоцького залучити до справи чергування в закладі свою доньку-вдову. Він рекомендував використати її добре знання іноземних мов, якими вона могла додатково займатися зі слухачками¹². Крім того, на опікунський комітет покладалися обов'язки з упорядкування приміщення лавами і печами, його опалення та організація медичної допомоги слухачкам¹³.

⁸ Держархів м. Києва. — Ф. 244. — Оп. 1. — Ч. 1. — Спр. 20. — Арк. 33.

⁹ Историческая записка и отчет о Киевских высших женских курсах за первое четырехлетие (1878–1882 гг.). — К., 1884. — С. 26.

¹⁰ Держархів м. Києва. — Ф. 244. — Оп. 17. — Спр. 5а. — Арк. 2.

¹¹ ЦДІАК України. — Ф. 442. — Оп. 828. — Спр. 146. — Арк. 41–41 зв.

¹² ІР НБУВ. — Ф. 46. — № 409. — Арк. 1–2.

¹³ Держархів м. Києва. — Ф. 244. — Оп. 17. — Спр. 5а. — Арк. 1–2.

Відповідальні за господарський аспект діяльності ВЖК для акумуляції фінансових засобів активно організовували розважальні заходи: музично-танцювальні вечори, благодійні бали, концерти за участю відомих артистів, розіграші лотерей. Приміром, взимку 1886 р. програма музично-танцювального вечора включала 19 номерів, сформованих у два відділення¹⁴.

Місія турботи про курсисток покладалася на небайдужих, що входили до опікунського комітету Київських ВЖК. Його діяльність скеровували лідери проекту Є.І. Гогоцька та Г.Л. Іконникова, які основним напрямом уважали допомогу незаможним слухачкам у вигляді заходів щодо здешевлення проживання, надання позик, сплати за навчання, пошуку підробітків і турботи про хворих¹⁵. Головним видом допомоги слухачкам Київських курсів опікунський комітет уважав оплату навчання незаможних. У 1882 р. він вніс оплату за 79 слухачок на суму 4325 крб, у 1883 р. — за 61 на 3050 крб, у 1886 р. — на 1400 крб¹⁶. Загалом протягом перших чотирьох років діяльності (1878–1882) опікунський комітет Київських ВЖК розглянув 994 заяви курсисток. Більша частина клопотань стосувалася саме допомоги зі сплатою за навчання, що й було здійснено на суму 13 100 крб.

Утім, така організаційна робота, покладена переважно на жінок, членів комітету, як свідчать опрацьовані автором джерела, потребувала не тільки значного часу та зусиль (іноді до 30 посильних та листів за день), але й обізнаності з настроями місцевих високопосадовців. Наприклад, у Києві попечитель з губернською адміністрацією посварилися, і потрібно було добре обмірковувати, кому саме з «комітетських» клопотати про офіційний дозвіл. Для того щоб отримати згоду на використання зали Купецького зібрання для проведення бальних вечорів, діячкам опікунського комітету Київських курсів Є.І. Гогоцькій та Г.Л. Іконниковій доводилося не тільки багаторазово звертатися до посадовців, але й самостійно ухвалювати рішення, що мали уможливити успіх справи¹⁷. У щоденнику Ганна Леопольдівна, дружина завідувача ВЖК у Києві В.С. Іконникова, скаржилася на труднощі і зізналася, що «не могла згадати, щоб хоч

¹⁴ ЦДІАК України. — Ф. 442. — Оп. 836. — Спр. 26. — Арк. 17.

¹⁵ Держархів м. Києва. — Ф. 244. — Оп. 17. — Спр. 5а. — Арк. 5–6.

¹⁶ РДІА. — Ф. 733. — Оп. 203. — Спр. 2050. — Арк. 4 зв., 12 зв., 17 зв. — 18.

¹⁷ ІР НБУВ. — Ф. 46. — № 576. — Арк. 1.

раз все йшло зладжено; постійно якісь перешкоди та заковики»¹⁸. На самоті вона замислювалася, чому так багато церемоній та інсинуацій навколо навчального закладу. У години розпачу та втоми від організаційних клопотів активістка занотувала: «Якщо вечір удасться, то віра в зірку курсів ще буде палати в серці»¹⁹. Отже, в умовах упередженого ставлення місцевої влади та наявності значної кількості недоброзичливців щоденна діяльність з підтримки ВЖК була копіткою.

Як свідчать факти, діяльність київських інтелектуалів у царині вищої жіночої освіти відбувалась в атмосфері підозр, постійних наклепів і різноманітних чуток. Упереджене ставлення високопосадовців компетентних відомств до жінок, які бажали «студіювати науки», певним чином пояснює й проведений навесні 1879 р. збір інформації щодо причетності курсисток до політичної пропаганди. Київський губернатор, спираючись на думку начальника жандармського управління, звинуватив у політичній неблагонадійності до $\frac{3}{4}$ контингенту слухачок повивального інституту при Університеті Св. Володимира та ВЖК, і навіть гімназисток старших класів²⁰.

Не вдалися також спроби киянок створити благодійну організацію — Товариство для надання коштів ВЖК у Києві, клопотання про затвердження статуту якого дружини професорів Університету Св. Володимира Н. Афанасьєва, М. Гарнич-Гарницька та Є. Гогоцька надіслали у червні 1879 р. Київському, Волинському та Подільському генерал-губернатору²¹.

Прискіпливо цікавилися з канцелярії Київського, Волинського та Подільського генерал-губернатора і дотриманням вимоги за свідчення політичної благонадійності абітурієнтками при подачі документів до Київських ВЖК. Аналіз документів діловодства виявив виняток із цього правила тільки у перший рік роботи Київських ВЖК для чотирьох курсисток, дружин та доньок співробітників, прийнятих до закладу без такої довідки як «особи, відомі викладачам»²². Такими виявилися Катерина Гогоцька, донь-

---

¹⁸ ІР НБУВ. — Ф. 46. — № 703. — Арк. 78 зв.

¹⁹ Там само. — Арк. 91.

²⁰ РДІА. — Ф. 1286. — Оп. 40. — Спр. 302. — Арк. 5.

²¹ ЦДІАК України. — Ф. 442. — Оп. 532. — Спр. 140. — Арк. 1.

²² ЦДІАК України. — Ф. 442. — Оп. 828. — Спр. 146. — Арк. 32.

ка засновника навчального закладу, Ганна Іконникова та Людмила Міщенко, дружини професорів, Катерина Царевська, донька бібліотекаря університету. Однак з канцелярії попечителя Київського навчального округу відразу попередили адміністрацію закладу в подальшому забезпечувати вимогу «обов'язковості відгуку місцевої влади про поведінку абітурієнток та без дозволу відомчого начальства не відступати від установлених правил для ВЖК»²³.

Проте підозри щодо роботи навчального закладу не припинялися. Становище на Київських ВЖК озвучив на засіданні височайшої комісії з жіночої освіти в січні 1886 р. ректор Університету Св. Володимира професор М.К. Рененкамф. Причинами, що призвели до занепаду курсів, він визначив непорядковану благодійність у навчальному закладі та спосіб життя слухачок²⁴. По суті, самовіддану копітку роботу інтелігентних киянок щодо підтримки слухачок і закладу ректор не схвалював. Однак маємо сумніви щодо об'єктивності його оцінки ситуації на курсах. «Доносив, нашіптував, інтригував, редагував наклепи в III відділення», — саме так охарактеризував М.К. Рененкамфа у щоденнику професор О.Ф. Кістяківський²⁵. Швидше за все, ректор Університету Св. Володимира висловив власну, досить суб'єктивну позицію.

Новим етапом стало рішення спеціальної комісії про збір ґрунтовних відомостей щодо умов життя та настроїв дівчат, які прагнули вищої освіти. Основу позиції Міністерства народної освіти становила досить негативна інформація про життя та моральність курсисток Київських ВЖК, викладена начальником Київського жандармського управління полковником Новицьким, ректором Університету Св. Володимира та двома професорами закладу — Гарнич-Гарницьким і Шиллером²⁶. Статистика Новицького така: 2,7 % курсисток мали стосунки з особами, які належали до революційних фракцій, за 12 % встановлено таємний нагляд. Далі в офіційному дискурсі без жодних додаткових аргументів, посиляючись лише на міркування названих професорів, слідував висновок про

²³ Держархів м. Києва. — Ф. 244. — Оп. 1. — Ч. 1. — Спр. 20. — Арк. 79.

²⁴ Журналы высочайше учрежденной комиссии по вопросу об изыскании главнейших оснований для лучшей постановки женского образования в Империи. — СПб., [1888]. — С. 104.

²⁵ Кістяківський О.Ф. Щоденник (1874–1885) / О.Ф. Кістяківський. — К., 1995. — Т. 2. — С. 399.

²⁶ РДІА. — Ф. 733. — Оп. 191. — Спр. 814. — Ч. 2. — Арк. 91 зв.

«небезпечний для уряду напрям у середовищі київських слухачок, моральність, релігійність та жіночість яких у повному занепаді»²⁷. Погоджуємося з оцінками ситуації сучасником подій професором О.Ф. Кістяківським: «шайка київських бонапартистів», до думки якої прислухалися в столиці, «вирізнялася спритністю, нахабством та безсоромністю, а задля влади та впливу була готова на все»²⁸. Отже, в той час, як когорта інтелігентного жіноцтва Києва докладала чималих зусиль для підтримки ВЖК, окремі представники місцевої влади і професорського складу Університету Св. Володимира на догоду високопосадовим консерваторам із Санкт-Петербурга створювали непривабливий імідж вищого жіночого навчального закладу.

Наведені факти дають змогу зробити висновок про суб'єктивізм вищої влади держави при прийнятті рішення щодо подальшої долі ВЖК, прийом на які з 1886 р. було призупинено. Такими діями міністр народної освіти засвідчив не конструктивний підхід до вирішення питання, а позицію догоджання «всесильній придворній камарильї», яка в умовах контрреформ у Російській імперії вживала заходів для посилення релігійного впливу в школах та повної ліквідації вищої жіночої освіти як «головного вмістилища зла».

Інформація про поновлення прийому на столичні ВЖК дала сподівань на вирішення питання. Навесні 1889 р. завідувач Київських ВЖК професор В.С. Іконников звернувся до міністерства з аналогічним проханням, проте міністр народної освіти вказав на неможливість цього заходу до законодавчого затвердження на працювань комісії з жіночої освіти²⁹.

Суттєво актуалізувалося питання відновлення роботи ВЖК наприкінці XIX ст. Завдяки активності соціуму суттєво розширилася мережа жіночих середніх навчальних закладів та зріс учнівський контингент у них. Зокрема, у Київському окрузі, за звітом попечителя, закінчували середню школу щорічно до 1200 дівчат³⁰. З огляду на зростання кількості жінок, які прагнули поглибити свої знання, у жовтні 1895 р. у Києві відбулися збори професорів Університету

---

²⁷ Там само. — Арк. 92.

²⁸ *Кістяківський О.Ф.* Щоденник (1874–1885) / О.Ф. Кістяківський. — К., 1995. — Т. 2. — С. 405.

²⁹ ЦДІАК України. — Ф. 707. — Оп. 87. — Спр. 6887. — Арк. 1, 3.

³⁰ ЦДІАК України. — Ф. 442. — Оп. 630. — Спр. 225. — Арк. 9.

Св. Володимира, де були репрезентовані представники всіх факультетів — усього 50 осіб. Вони схвалили склад комісії для розробки клопотання про відновлення ВЖК та засади їх майбутньої організації³¹. Зачинателями чергового порушення питання стали випускниці Київських курсів, які від імені інтелігенції міста звернулися до колишнього їх завідувача професора В.С. Іконникова з пропозицією ініціювати відродження навчального закладу³².

На початку XX ст. реалії життя нагально потребували розв'язання питання вищої жіночої освіти. Наявність значної кількості випускниць середньої школи, яким відмовили у навчанні на ВЖК у столицях через обмеженість контингенту слухачок на них, стала приводом для звернень небайдужої громадськості, зокрема інтелігентних жінок та батьків, до представників влади за дозволом дівчатам відвідувати університети разом зі студентами. Певною мірою посприяло вирішенню проблеми й Міністерство народної освіти, яке у зв'язку з підготовкою реформи вищої школи надало радам університетів право на обговорення потреб вищої жіночої освіти. Цим швидко скористалися киянки, серед яких зафіксовано й автограф Лесі Косач (Лесі Українки), які клопотали про дозвіл прийому жінок на філологічний та математичний факультети, де був помітний недобір студентів³³.

У 1905 р. справу відновлення Київських ВЖК перебрала на себе найавторитетніша у регіоні науково-освітня інституція — рада Університету Св. Володимира. Головні аргументи, наведені ректором, а саме: можливість утрати важливої пожертви (садиби з будинком вартістю до 70 000 крб), що переходила у власність курсів лише за умови їх відновлення не пізніше 1907 р., і загальна демократизація суспільного життя в країні, — певним чином прискорили вирішення питання³⁴. Міністерство народної освіти, зважаючи на нагальність та повторюваність клопотань і безсумнівну потребу в ґрунтовній освіті, санкціонувало з 1906–1907 навчального року відкриття вищого жіночого навчального закладу в Києві.

Організацію і діяльність ВЖК вважаємо важливим здобутком київської інтелігенції у царині просвітництва. Варто підкреслити,

³¹ Высшие женские курсы // Русская школа. — 1895. — № 10. — С. 224.

³² ІР НБУВ. — Ф. 66. — № 315. — Арк. 1.

³³ ІР НБУВ. — Ф. 66. — № 316. — Арк. 3.

³⁴ ЦДІАК України. — Ф. 707. — Оп. 15. — Спр. 30. — Арк. 40–41.

що дієвий кістяк реалізаторів проекту Київських ВЖК становили високоосвічені киянки. На нашу думку, тільки «надзвичайні особистості» могли взятися до організації «жіночого університету» без основного капіталу, власного приміщення, затвердженого статуту навчального закладу в умовах недовіри більшості соціуму до самого права жінок на «наукові знання». Саме такими були лідери руху за вищу жіночу освіту, непересічні особистості, які втілили в життя проект ВЖК у Києві.

До цієї плеяди належить Ганна Леопольдівна Іконникова. Полька за національністю, вихованка Інституту шляхетних дівчат, випускниця першого набору Київських ВЖК (1882 р.), дружина викладача, а потім завідувача навчального закладу професора В.С. Іконникова, вона була відданою його помічницею та активісткою опікунського комітету. Після заміжжя з викладачем інституту Г.Л. Іконникова, як більшість «нових жінок», захопилася ідеєю їхати за кордон вивчати медицину. Реалізацію намірів зупинило небажання покидати чоловіка: «Володимир Степанович — уже серйозний учений і приносить користь батьківщині, а що вийде з мене, ще не відомо. Я маю залишитися з ним»³⁵. Розуміючи, що став причиною відмови дружини від її планів подальшого самовдосконалення, з відкриттям Київських ВЖК В.С. Іконников сам запропонував їй вступити на них і здійснити свою мрію. Г.Л. Іконникова, яка стала курсисткою у 30 років, 2 червня 1882 р. у кабінет чоловіка урочисто принесла свідоцтво про закінчення історико-філологічного відділення Київських курсів³⁶.

В атмосфері підозр і наклепів, що супроводжували функціонування курсів у Києві, вона надихала чоловіка філософією життєстійкості: «Якщо інтереси доброї справи змушують стикатися з брудом та мерзенними людськими, то слід з гордістю відстояти свою справу та честь, а не падати духом і боятися за власний спокій»³⁷. Г.Л. Іконникова зазначала, що непроста справа допомоги Київським ВЖК трималася на людях, «відданих курсам душою. Побільше б таких!» Одночасно вона дієво допомагала чоловікові у наукових дослідженнях, переважно перепискою, коректурою, перекладами

---

³⁵ ІР НБУВ. — Ф. 46. — № 663. — Арк. 27.

³⁶ ІР НБУВ. — Ф. 46. — № 620. — Арк. 6.

³⁷ ІР НБУВ. — Ф. 46. — № 703. — Арк. 6.

з іноземних мов³⁸. Також Ганна Леопольдівна плідно вчителювала в гімназії Ващенко-Захарченко у Києві. Як згадувала донька, у день народження Г.Л. Іконникової (3 лютого) маса відвідувачів бажала квітами та солодощами засвідчити свою повагу до хорошого педагога³⁹. Г.Л. Іконникова виступала з рефератами на актуальні теми, зокрема з жіночих питань, на музично-літературних зібраннях київської інтелігенції⁴⁰.

Таким чином, модернізація суспільного й державного ладу, що відбувалася у Російській імперії, вимагала «нових» людей: освічених, енергійних, обізнаних з питаннями управління, науки, матеріального виробництва. Жінки так само прагнули взяти активну участь у цих процесах, шукали нових сфер застосування своїх сил.

Ініціаторами проекту «жіночого університету» у Києві стали члени гуртка інтелігентного жіноцтва, яких дієво підтримали прогресивні представники професорсько-викладацької корпорації Університету Св. Володимира. Діяльність науково-педагогічної громадськості зі створення вищого жіночого навчального закладу в Києві супроводжувалася доданням численних труднощів фінансового й організаційного характеру, конфліктами з представниками бюрократії та владних структур. Переконаність інтелектуальної еліти у доцільності широкої емансипації жіноцтва та її дієвість у цій справі принесли вагомі результати — у Києві для навчання жінок було створено Вищі жіночі курси — навчальний заклад академічного рівня.

---

³⁸ ІР НБУВ. — Ф. 46. — № 620. — Арк. 7.

³⁹ ІР НБУВ. — Ф. 46. — № 663. — Арк. 28.

⁴⁰ ІР НБУВ. — Ф. 46. — № 623. — Арк. 52; Ф. 46. — № 619. — Арк. 16.

Драч О.А.

**ПРОЕКТ ВЫСШЕГО ЖЕНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СРЕДЕ КИЕВА
ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX — НАЧАЛА XX в.:
ГЕНДЕРНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ**

В статье анализируется реализация проекта высшего женского образования в Киеве во второй половине XIX — начале XX в. Основное внимание сосредоточено на гендерных особенностях интеллектуальной среды Киева по созданию и деятельности высших женских курсов.

Ключевые слова: высшее женское образование, высшие женские курсы, интеллигентные киевлянки, курсистки.

Drach O.

**PROJECT OF HIGHER FEMALE EDUCATION
IN INTELLECTUAL SOCIETY OF KYIV
IN THE SECOND HALF OF XIX — EARLY XX CENTURY:
GENDER ASPECT**

The article focuses on the realization of the project of higher female education in Kyiv in the second half of the 19th — early 20th c. The main attention is paid to the gender peculiarities of intellectual society of Kyiv in creation and activity of the Higher Women's Courses.

Key words: higher female education, Higher Women's Courses, intelligent female Kiyvites, female students.